

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Заєць Ігор Володимирович

УДК 657.633:343.72(043.3)

**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ЯК СПОСІБ ВИЯВЛЕННЯ І
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ШАХРАЙСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Житомир – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі бухгалтерського обліку в Житомирському державному технологічному університеті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент

Бутинець Тетяна Анатоліївна,

Житомирський державний технологічний університет
докторант кафедри бухгалтерського обліку

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент

Редько Олександр Юрійович,

Національна академія статистики, обліку та аудиту
завідувач Національним Центром обліку та аудиту

кандидат економічних наук

Кузьмін Дмитро Леонідович,

юрисконсульт ТОВ “Молочнік”

Захист відбудеться “15” лютого 2012 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.052.01 у Житомирському державному технологічному університеті за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Черняхівського, 103, ауд. 248.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Житомирського державного технологічного університету за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Черняхівського, 103.

Автореферат розісланий “12” січня 2012 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

д.е.н., проф.

І.В. Замула

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток економічних відносин супроводжується зростанням кількості господарських порушень на підприємствах, які призводять до збільшення кількості злочинів проти власності та злочинів у сфері господарської діяльності як в Україні, так і за її межами. Згідно з офіційними даними МВС України в 2010 р. зареєстровано 8601 злочинів у сфері господарської діяльності, що порівняно з 2009 р. більше на 5,2 %, а злочинів щодо привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у 2010 р. зареєстровано 8240, що також на 5,2 %* більше порівняно з попереднім роком. Враховуючи те, що більшість цих порушень здійснюються з використанням системи бухгалтерського обліку, зокрема, через маніпулювання обліковими даними та фальсифікацію фінансової звітності, дослідження способів боротьби з шахрайством слід проводити на основі облікових інструментів.

Вимоги до суб'єктів господарювання у сфері оподаткування досить жорсткі. Прийняття Податкового кодексу спрямоване на зменшення обсягів та кількості випадків шахрайств, що зумовлене наявністю різних схем мінімізації оподаткування. У ході контрольно-перевірочних та оперативно-розшукових заходів органами Державної податкової служби у II кварталі 2011 р. виявлено 463 факти безпідставно заявлених до відшкодування з бюджету сум ПДВ, в результаті чого порушено 96 кримінальних справ. За результатами перевірок зменшено заявлений до відшкодування з бюджету ПДВ на суму 885 млн. гривень**. Виявлення схем ухилення від оподаткування потребує значного часу та вмінь відповідних працівників органів контролю із залученням експертів з бухгалтерського обліку.

Ефективність протидії та розкриття шахрайств великою мірою залежить від організації бухгалтерського обліку та господарського контролю як на рівні підприємства, так і на рівні держави, оскільки належним чином організований бухгалтерський облік і контроль на підприємстві є запорукою достовірності та доцільності здійснених господарських операцій.

У сфері бухгалтерського обліку вивченням питань виявлення господарських порушень, незаконних дій через систему внутрішнього контролю займалися вітчизняні вчені: О.Б. Акентьева, М.В. Борисенко, Т.А. Бутинець, Ф.Ф. Бутинець, Н.Г. Виговська, Є.В. Калюга, Дм.Л. Кузьмін, Л.В. Нападовська, Н.А. Остап'юк, В.П. Пантелєєв, І.А. Панченко, С.М. Петренко, О.Ю. Редько, Л.С. Шатковська та ін.

Шахрайство з фінансовими ресурсами вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці у правовій сфері: О.В. Курман, В.Р. Мойсік (Україна), М.О. Завгородній, Д.Ю. Левшиц, Л.В. Семіна, Л.С. Хафізова (Російська Федерація).

Питання характеру шахрайств розглядалися у працях таких науковців юридичною напругою: С.В. Головкін, Ю.П. Дзюба, О.О. Дудоров, А.В. Микитчик, Мохаммед А.М. Байдусі, О.Л. Мусієнко, Т.А. Пазинич, О.В. Смаглюк,

* На основі даних офіційного сайту МВС України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/>

** Державна податкова служба України (офіційний сайт): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=212518&cat_id=46611.

О.М. Сарнавський (Україна), О.С. Беляк, Ю.М. Биков, А.В. Бондар, Л.В. Грігор'єва, Д.Б. Дмитрієв, Б.О. Курінов, М.М. Лунін, С.С. Медведєв, Н.М. Потапова, Р.Б. Осокін, Л.Е. Сунчалієва (Російська Федерація).

Також слід зазначити, що на теренах пострадянських країн сформувалося досить стійкий однобічний, зокрема, юридичний підхід до трактування сутності шахрайства, хоча етимологія даного слова є ширшою, і в багатьох країнах даний термін вже активно використовують у дослідженнях облікового спрямування. Зокрема, в зарубіжних країнах ведуться активні дискусії щодо виявлення та попередження шахрайств в системі бухгалтерського обліку, зокрема, серед таких вчених: А. Каміла-Савінська (Польща), М. Добія (Польща), В.Ст. Альбрехт (США), Т.В. Сінглтон (США) та ін.

Враховуючи існуючі результати наукових досліджень та не применшуючи їх значення, потребують вирішення питання визначення економічного змісту шахрайства, розробки прийомів і способів виявлення та попередження шахрайств на підприємстві, зокрема, на основі системи бухгалтерського обліку, створення на підприємстві системи контролю, що сприяє безпеці його функціонування тощо. Окреслені проблеми зумовили необхідність розробки науково обґрунтованих теоретичних положень і практичних рекомендацій з удосконалення теорії і практики бухгалтерського обліку та контролю для забезпечення виявлення, попередження, запобігання та профілактики шахрайських операцій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Житомирського державного технологічного університету за темою № 328 “Розвиток методології бухгалтерського обліку та економічного аналізу в умовах становлення соціально орієнтованої ринкової економіки України” (номер державної реєстрації 0109U008166). Автором виконані дослідження організаційно-методичних положень виявлення та попередження шахрайських операцій в системі бухгалтерського обліку.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій виявлення та попередження шахрайства на основі даних бухгалтерського обліку для зменшення господарських порушень на підприємствах.*

Для досягнення мети у дисертації поставлені для вирішення такі завдання:

– проаналізувати підходи вітчизняних і зарубіжних науковців щодо визначення сутності поняття “шахрайство” з метою визначення його зв'язку з бухгалтерським обліком;

– окреслити підходи до класифікації шахрайства з метою визначення їх видів в бухгалтерському обліку;

– визначити елементи характеристики шахрайства в бухгалтерському обліку для розробки організаційно-методичних засад бухгалтерського обліку та контролю;

– виявити ознаки та сліди, які залишають господарські операції, що мають ознаки шахрайських, в системі бухгалтерському обліку з метою удосконалення організаційно-методичних засад господарського контролю;

– систематизувати методичні підходи визначення розміру шкоди, завданої в результаті здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку, та способи її відшкодування з метою забезпечення збереження майна власника;

– проаналізувати підходи до організації бухгалтерського обліку в частині облікової політики підприємства для виявлення випадків здійснення шахрайських операцій;

– охарактеризувати організаційно-методичні засади господарського контролю з метою їх удосконалення в частині виявлення та попередження шахрайських операцій в бухгалтерському обліку;

– виявити захисні функції бухгалтерського обліку для визначення умов безпечного функціонування підприємства в частині попередження шахрайських операцій.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що розширення розуміння сутності шахрайства, виходячи з його правового, облікового та соціального аспектів, дозволить обґрунтувати можливі шляхи його виявлення та попередження через систему бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю на підприємстві.

Об'єктом дослідження є господарські операції в системі бухгалтерського обліку, що мають ознаки шахрайських.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та організаційно-методичних засад виявлення та попередження шахрайств через систему бухгалтерського обліку та контролю.

Методи дослідження. При вивченні законодавчих актів, публікацій, концепцій, позицій учених з питань трактування сутності поняття “шахрайство”, класифікації шахрайств, що входять до предмету дослідження, для формування висновків і пропозицій використовувалися загальнонаукові методи, а саме, аналізу, синтезу, індукції, дедукції. Порівняння застосовувалося при вивченні законодавчих актів України, Росії, Польщі, Республіки Білорусь з питань, пов'язаних із здійсненням шахрайств на підприємстві. Для узагальнення показників загальнодержавної статистики щодо кількості та динаміки здійснення шахрайств в Україні застосовувалися статистичні методи (спостереження, зведення та групування). При дослідженні правових та облікових аспектів виявлення та попередження шахрайства використовувалися спеціальні методи. Метод аналогії застосовувався в ході розробки облікової характеристики шахрайства на базі аналізу його криміналістичної характеристики шахрайства. Використання методів моделювання та конкретизації дозволило удосконалити організаційно-методичні засади бухгалтерського обліку і контролю, а також визначити порядок відшкодування шкоди, завданої шахрайськими діями в системі бухгалтерського обліку.

Інформаційною базою дослідження виступили наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з економічної теорії, бухгалтерського обліку та господарського контролю, нормативні документи, матеріали науково-практичних конференцій, довідкові та інформаційні видання аудиторських і консалтингових фірм, Інтернет-ресурси, а також результати досліджень, виконаних особисто автором.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій з удосконалення організації та методики бухгалтерського обліку і контролю як основи підвищення ефективності управління діяльністю суб'єкта господарювання щодо виявлення та попередження шахрайств. У процесі проведеного дослідження отримано такі результати, яким характерна наукова новизна:

вперше одержано:

– теоретичне обґрунтування облікового підходу до розуміння сутності шахрайства як способу здійснення господарських порушень на підприємстві в результаті виокремлення трьох його складових (причина, факт, наслідок), що передбачає врахування, відповідно, юридичного, облікового та соціального аспектів;

удосконалено:

– організаційне забезпечення бухгалтерського обліку в частині облікової політики, яке полягає у розробці класифікатора типових порушень при організації бухгалтерського обліку на підприємстві, що забезпечує виконання профілактичної функції господарського контролю в частині запобігання здійснення шахрайських операцій;

– організаційно-методичні засади господарського контролю в частині виокремлення етапів виявлення та попередження шахрайств в бухгалтерському обліку, що ґрунтуються на застосуванні ризикоорієнтованого підходу до його здійснення, які забезпечать виконання основних завдань внутрішнього контролю;

– методичні підходи здійснення внутрішнього контролю на підприємстві в частині розробки сигналів-ознак та слідів шахрайських операцій в бухгалтерському обліку, що дозволило підвищити оперативність виявлення останніх на підприємстві внутрішніми та зовнішніми суб'єктами контролю;

– порядок визначення шкоди, завданої внаслідок здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку, в частині розрахунку втрат, понесених внаслідок шахрайських операцій в бухгалтерському обліку, що дозволяє забезпечити виконання основного завдання бухгалтерського обліку – збереження майна власника, а також забезпечує виконання профілактичної функції господарського контролю;

дістало подальший розвиток:

– класифікація шахрайських операцій в бухгалтерському обліку, що дозволило виявити подальші напрями розвитку бухгалтерського обліку та господарського контролю в частині їх організаційного забезпечення;

– комплексна характеристика шахрайства в бухгалтерському обліку на базі визначення елементів, які його характеризують (причини, умови та наслідки, суб'єкти, об'єкти та предмет, цілі, мотиви та ознаки), що дало змогу визначити напрями посилення господарського контролю на підприємстві за кожною її складовою.

– визначення негативних факторів безпечного функціонування підприємства (ділянки виникнення проблем, небезпека, загроза, ризик, негативна подія та

збиток), які дозволяють попередити здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку шляхом їх ліквідації або посилення контролю щодо них.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій з удосконалення порядку організації та методики бухгалтерського обліку і контролю операцій щодо попередження та профілактики шахрайств. Зокрема, рекомендації щодо застосування методики “червоних прапорів” для виявлення порушень в бухгалтерському обліку за допомогою сигналів-ознак шахрайських операцій застосовуються Державною податковою адміністрацією у Житомирській обл. (довідка № 55/207 від 07.12.11) та Управлінням Міністерства внутрішніх справ в Житомирській області (довідка № 55/209 від 07.12.2011 р.).

Результати дослідження знайшли застосування у навчальному процесі Житомирського державного технологічного університету при викладанні курсів “Організація внутрішнього контролю”, “Податкова система України”, “Організація і методика аудиту”, “Наукові дослідження в бухгалтерському обліку” (довідка № 44-45/1736 від 09.11.2011 р.), Львівської комерційної академії (довідка № 1087/01-1.08 від 15.11.2011 р.).

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Всі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача, що полягає у дослідженні комплексу питань, пов’язаних з удосконаленням організації та методики бухгалтерського обліку і контролю виявлення, попередження та профілактики шахрайських операцій.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, викладені в дисертації, доповідалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на 5 міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, що відображено в публікаціях [8-12].

Публікації. За результатами дисертації опубліковано 7 наукових статей у фахових виданнях загальним обсягом 4,79 друк. арк., 5 тез доповідей загальним обсягом 1,21 друк. арк., в дисертації використані лише ті положення, які є результатом особистого дослідження здобувача.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 184 сторінках друкованого тексту. Робота містить 15 таблиць, 26 рисунків (в т.ч. 1 рисунок розміщено на 1 сторінці), 10 додатків на 42 сторінках. Список використаних літературних джерел нараховує 212 найменувань на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу дослідження, надано характеристику методів дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих наукових результатів.

У першому розділі **“Теоретико-правові засади шахрайства як способу здійснення господарських порушень у сфері бухгалтерського обліку”** досліджено підходи до трактування поняття “шахрайство”; формально-змістовний зв'язок шахрайства із системою бухгалтерського обліку; розширено розуміння поняття “шахрайство” в частині виокремлення складових та відповідних аспектів шахрайства; сформовано класифікацію шахрайств у бухгалтерському обліку; розроблено характеристику шахрайства в бухгалтерському обліку.

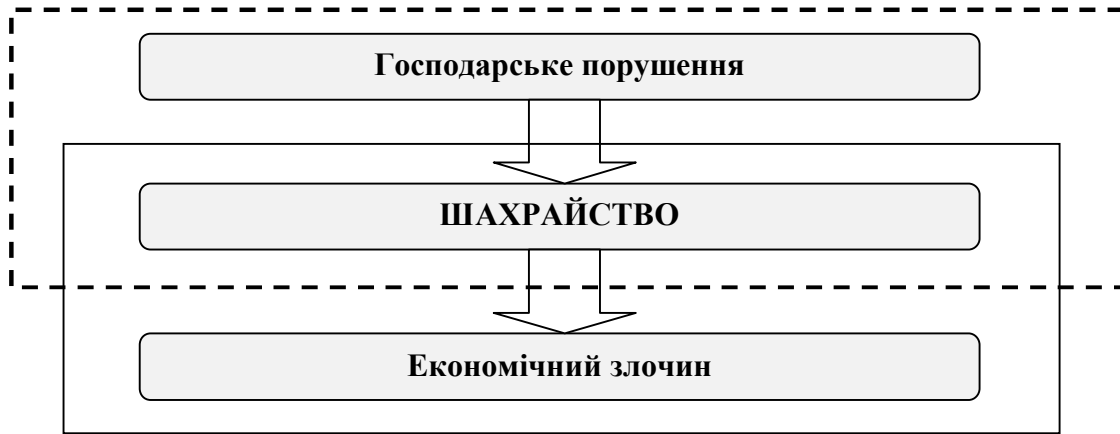
Дослідження підходів до розуміння поняття “шахрайство” дозволило виявити однобічне та звужене його розуміння вітчизняними вченими та практиками, зокрема, юридичне. Оскільки шахрайство може проявлятися в різних сферах життя, в тому числі й у бухгалтерському обліку, обґрунтовано розгляд шахрайства виходячи з наслідків у бухгалтерському обліку. Це є основою оперативного їх виявлення та точного виміру. Запропоновано вивчати явище шахрайства в розрізі причини, факту та наслідку і, відповідно, виокремити юридичний, обліковий та соціальний аспекти даного явища (рис. 1).

Рис. 1. Складові та відповідні аспекти шахрайства

Причини здійснення шахрайств відображають юридичний аспект даного явища, оскільки саме так враховується порушення законодавства; факт здійснення шахрайства в бухгалтерському обліку виражає його обліковий аспект: виявлення порушення можливе на основі даних бухгалтерського обліку; наслідки шахрайства є негативними для суспільства, зокрема, у вигляді збитків суб'єкта господарювання, вчинено шахрайські дії, а також для суб'єктів цих дій при накладанні штрафних санкцій та понесенні відповідної відповідальності, отже, виражають соціальний аспект досліджуваного явища.

Сліди здійснення шахрайських операцій знаходять своє відображення в бухгалтерському обліку, детального дослідження потребує саме обліковий аспект даного явища. Запропоновано розширити розуміння досліджуваного поняття (рис. 2), зокрема, не лише як виду економічного злочину (правовий підхід), але й як способу здійснення господарських порушень на підприємстві (обліковий підхід).

Умовні позначення:

□ – сфера використання поняття “шахрайство” згідно з чинним законодавством (юридичний підхід),

□ – сфера використання поняття “шахрайство” відповідно до запропонованого підходу (обліковий підхід)

Рис. 2. Обліковий та юридичний підходи до розуміння поняття “шахрайство”

Обліковий підхід до визначення досліджуваного поняття полягає у визначенні шахрайства в бухгалтерському обліку як способу здійснення господарського порушення (рис. 3).

Рис. 3. Місце шахрайства у процесі вчинення правопорушення

Шахрайство в юридичній науці має більш широкий характер, ніж в бухгалтерському обліку, адже такі правопорушення здійснюються в різних сферах життя (шахрайства у страхуванні, комп'ютерні шахрайства, квартирні шахрайства

тощо). Предметом шахрайств в бухгалтерському обліку є майно юридичної особи. Шахрайство в бухгалтерському обліку – це спосіб здійснення господарського порушення, який передбачає навмисні дії однієї або кількох осіб (посадових осіб) з метою заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою, викривлення даних та інформації для її користувачів.

На підставі дослідження підходів до класифікацій шахрайств встановлено їх велику різноманітність та необґрунтованість застосування в різних галузях наук (економічні, юридичні, гуманітарні), розроблено класифікацію шахрайств в бухгалтерському обліку за об'єктами шахрайських дій (шахрайства з розрахунками за податками, шахрайства з основними засобами, шахрайства з виробничими запасами та ін.); за ступенем запланованості (спонтанні, сплановані); за кількістю учасників у здійсненні порушення (індивідуальні, групові); за характером здійснення (інтелектуальні, примітивні); за ступенем повторюваності (здійснене вперше, повторно або рецидивно); за розміром і порядком отримання злочинного доходу (одноразові, систематичні, з отриманням невеликого та особливо великого доходу); відповідно до суб'єктів здійснення порушення (зовнішнього характеру: покупці, постачальники, конкуренти тощо; внутрішнього характеру: керівник, бухгалтер, працівники підприємства тощо); за рівнем викривлення даних бухгалтерського обліку (викривлення даних первинних документів; викривлення даних синтетичного та аналітичного обліку, викривлення даних фінансової звітності); за ступенем викривлення інформації (вуалювання, фальсифікація).

Розроблена класифікація шахрайств у бухгалтерському обліку дозволила виявити подальші напрями розвитку бухгалтерського обліку та господарського контролю в частині їх організаційно-методичного забезпечення.

Дослідження шахрайства як способу здійснення господарських порушень на підприємстві зумовили необхідність визначення елементів, які характеризують шахрайство у сфері господарської діяльності. Розроблено характеристику шахрайських операцій в бухгалтерському обліку на базі визначення їх причин, умов та наслідків, суб'єктів, об'єкту та предмету, цілей, мотивів та ознак.

До причин шахрайств в бухгалтерському обліку віднесено: мінімізація або ж взагалі не сплата податкових платежів до бюджету; підвищення привабливості фінансової звітності для інвесторів, кредиторів тощо; жорсткі економічні та соціальні умови, в яких здійснюється господарська діяльність та ін. Умовами здійснення шахрайських операцій є низький рівень освіти та компетенції бухгалтерів; узаконена можливість вуалювати фінансову звітність (наприклад, облікова політика); низький рівень (або відсутність) організації бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю на підприємстві та ін.

Причини, умови та наслідки шахрайських операцій в бухгалтерському обліку є взаємозалежними. Шахрайство в бухгалтерському обліку може виступати як наслідком (в результаті причин та умов), так і причиною (коли одна шахрайська дія

породжує іншу). Тому чітко визначити перелік наслідків здійснення шахрайств в бухгалтерському обліку неможливо, адже один наслідок, наприклад, підроблення первинного документу, стає умовою для здійснення іншої шахрайської операції, наприклад, крадіжки матеріальних цінностей.

Визначено внутрішніх та зовнішніх суб'єктів шахрайств у бухгалтерському обліку. До внутрішніх суб'єктів здійснення шахрайств належать власники, керівництво, працівники підприємства тощо, до зовнішніх – клієнти (покупці), посередники, постачальники. Визначено об'єкт шахрайства – відносини власності, предмет шахрайств в бухгалтерському обліку – майно підприємства, та його складові, які об'єднано в дві групи: 1) об'єкти бухгалтерського обліку (матеріальні ресурси, розрахунки, фінансові результати) та документація підприємства (первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку, звітність підприємства). Визначення основних категорій шахрайства дозволило адаптувати досліджуване явище до вивчення в системі бухгалтерського обліку та розробити цілісну характеристику шахрайства в бухгалтерському обліку з метою підвищення оперативності їх виявлення та точності оцінки.

Застосування характеристики шахрайства в бухгалтерському обліку, з урахуванням особливостей діяльності підприємств, дають можливість внутрішнім контролерам визначити напрями посилення господарського контролю на підприємстві за кожною її складовою.

Другий розділ **“Організаційно-методичні засади виявлення та попередження шахрайських операцій на підприємстві”** присвячено окресленню шляхів виявлення шахрайств на підставі даних бухгалтерського обліку, зокрема, за допомогою класифікації сигналів та слідів, що дозволяють їх розпізнати, дослідженню питань щодо формування та реалізації облікової політики та можливостей здійснення за допомогою неї шахрайських операцій, розробці організаційно-методичного забезпечення здійснення господарського контролю на підприємстві.

На підставі дослідження організаційно-методичного забезпечення внутрішнього контролю встановлено його невідповідність існуючим умовам господарювання. Це зумовлено тим, що форми та методи здійснення шахрайств у бухгалтерському обліку постійно ускладнюються, відповідно, повинні удосконалюватися організація та методика господарського контролю. Враховуючи це, визначено організаційні засади та надано пропозиції вдосконалення методики внутрішнього контролю на підприємстві в частині розробки сигналів-ознак і класифікації слідів здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку та порядку їх застосування при здійсненні господарського контролю.

В межах дослідження розглянуто методика “червоних прапорів” щодо виявлення шахрайств на підприємстві, та адаптовано її до системи ведення бухгалтерського обліку в Україні, в результаті чого запропоновано сигнали-ознаки шахрайств, здійснюваних в сфері бухгалтерського обліку.

Усі сигнали шахрайств на підприємстві запропоновано ділити на такі групи:

1) сигнали, що проявляються у поведінці суб'єкта здійснення шахрайства; 2) сигнали, що проявляються в даних бухгалтерського обліку; 3) сигнали, що проявляються в неналежній організації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю на підприємстві (рис. 4).

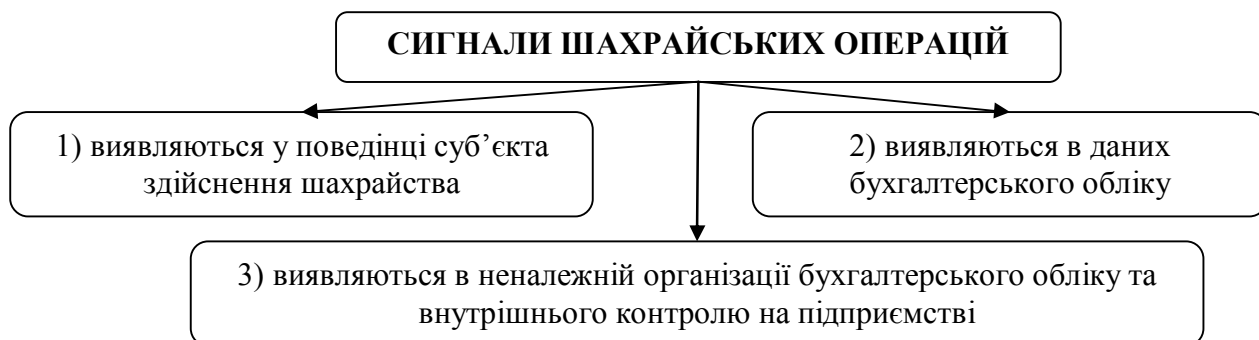

Рис. 4. Види сигналів про здійснення шахрайств в бухгалтерському обліку

Система бухгалтерського обліку є основним джерелом інформації для виявлення шахрайських операцій, оскільки саме тут залишається слід здійснення порушень. Сліди, що залишаються в системі бухгалтерського обліку запропоновано згрупувати наступним чином: ті, що проявляються на стадії первинного спостереження (при укладанні договорів, заповненні первинних документів, розбіжностях в показниках між взаємопов'язаними документами; оформленні документів з порушеннями, виправленнями, не на бланках типової форми); ті, що проявляються при зведенні даних бухгалтерського обліку та формуванні інформації про діяльність підприємства (невідповідність між даними облікових регістрів та звітності, обліковими даними в регістрах обліку та звітності, між обліковими даними різних рівнів, – аналітичним та синтетичним); ті, що виявляються при здійсненні економічного аналізу діяльності підприємства (наприклад, ведення господарської діяльності без отримання прибутку протягом декількох звітних періодів; значні стрибки цін на одну й ту ж продукцію (товари, роботи, послуги) в динаміці без об'єктивних причин; великі обсяги товарного й грошового оборотів при невеликій кількості працюючих та нерозвиненій галузі економіки тощо).

Вищенаведені пропозиції дозволяють підвищити оперативність виявлення шахрайських операцій на підприємстві внутрішніми та зовнішніми суб'єктами контролю.

З огляду на виникнення конфлікту інтересів держави й суспільства, зокрема, в частині прагнення суб'єктів підприємницької діяльності мінімізувати податкове навантаження шляхом облікової політики, а держави – забезпечити наповнення бюджету та чітко регламентувати облікові процедури виникає необхідність захисту інтересів суб'єктів господарювання та попередження здійснення порушень законодавства. З метою запобігання здійсненню на підприємстві шахрайських операцій розроблено організаційне забезпечення бухгалтерського обліку в частині облікової політики, яке полягає у розробці класифікатора типових порушень при організації бухгалтерського обліку на

підприємстві, що забезпечує виконання профілактичної функції останнього в частині запобігання здійснення шахрайств в бухгалтерському обліку. Розробка класифікатора типових порушень зумовлена відсутністю системних досліджень з даного питання. Існуючі пропозиції щодо класифікації порушень сформовані, як правило, для потреб аудиту, проте самі їх класифікації не розроблені, або ж наводяться лише за окремими об'єктами (ділянками) обліку. Основними розділами запропонованого класифікатора є: 1) порушення, пов'язані з неправильною організацією документообороту; 2) порушення, пов'язані з помилками при розробці облікової політики; 3) порушення, пов'язані з заповненням облікових документів; 4) порушення, пов'язані з заміщенням посад; 5) порушення, пов'язані з організацією проведення інвентаризації; 6) порушення, що проявляються в методиці ведення бухгалтерського обліку. Класифікація можливих порушень при організації бухгалтерського обліку забезпечує виконання профілактичної функції останнього в частині запобігання здійснення шахрайств в бухгалтерському обліку, шляхом використання її суб'єктами контролю.

У зв'язку з відсутністю на більшості підприємствах України налагодженого внутрішнього контролю та орієнтацією наукових досліджень на методичні розробки, а не на їх ефективність та результативність обґрунтовано необхідність розвитку організаційних та методичних засад здійснення контролю на підприємствах. Визначено організаційно-методичні засади господарського контролю, які ґрунтуються на взаємозв'язку між видами, методами та стадіями господарського контролю. Це дозволило визначити етапи профілактики та попередження шахрайств в бухгалтерському обліку, що полягають у розробці сукупності прийомів та способів забезпечення безпечного функціонування підприємства; здійсненні попереднього документального контролю; затвердженні порядку відшкодування збитку, нанесеного підприємству внаслідок шахрайських дій; здійсненні поточного та наступного контролю (рис. 5).

Внутрішній контроль розглянуто як сукупність заходів, які забезпечують попередження та профілактики шахрайських операцій на підприємстві. Зокрема, застосовано ризикоорієнтований підхід до порядку здійснення внутрішнього контролю попередження та профілактики шахрайств в бухгалтерському обліку. Даний підхід полягає в посиленні процедур контролю лише на потенційно небезпечних ділянках обліку, де ймовірність ризику вчинення шахрайства є найбільшою.

Впровадження даних напрямів здійснення господарського контролю на підприємстві дає можливість оперативно виявляти та попереджувати шахрайські операції в бухгалтерському обліку.

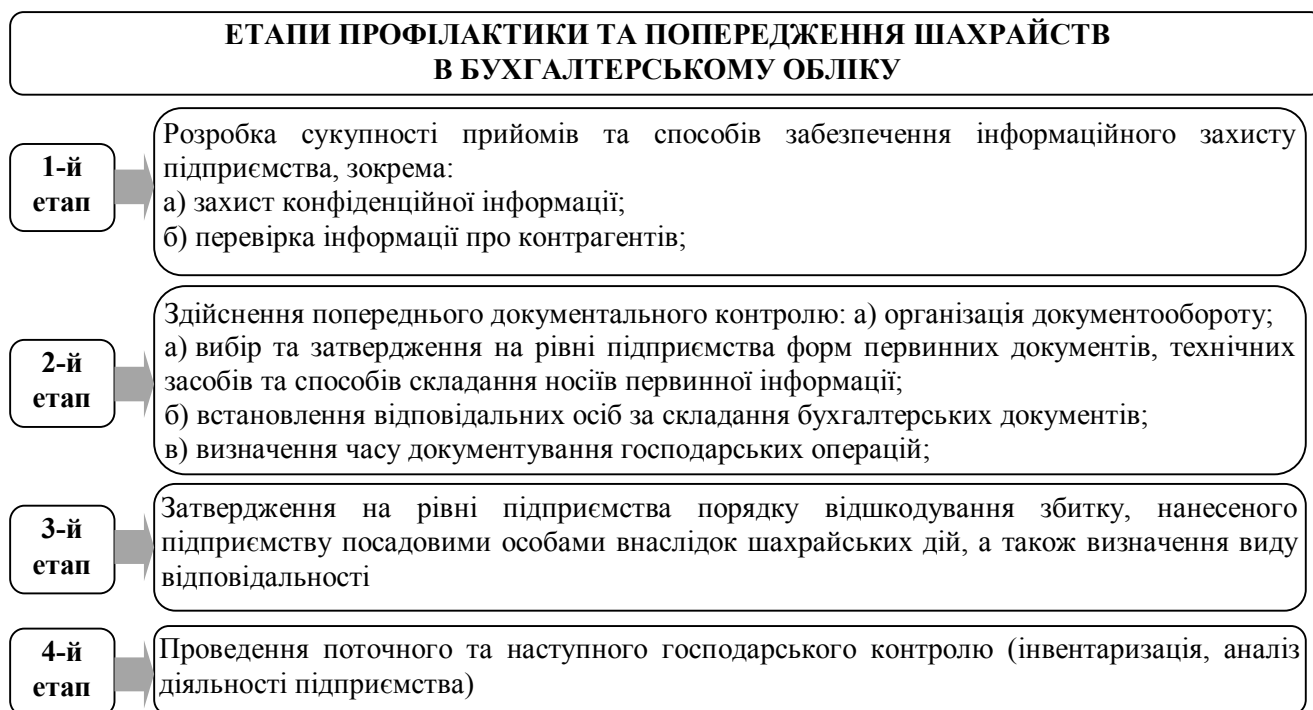

Рис. 5. Етапи профілактики та попередження шахрайств в бухгалтерському обліку

У третьому розділі “**Наслідки шахрайських операцій в бухгалтерському обліку: ідентифікація та попередження**” досліджено поняття збитків та матеріальної шкоди, понесених підприємством в результаті здійснення шахрайських операцій, розглядаються питання визначення розміру заподіяної шкоди та способи її стягнення, способи профілактики та попередження шахрайств з метою забезпечення безпеки функціонування суб’єкта господарювання.

В результаті аналізу законодавчої бази в частині визначення розміру шкоди, завданої внаслідок здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку, виявлено недостатність регулювання даного питання з боку законодавства, та існування ряду проблемних питань щодо вже існуючого. Розроблено організаційно-методичне забезпечення визначення шкоди, завданої внаслідок здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку в частині порядку визначення та оцінки шкоди, завданої шахрайськими операціями в бухгалтерському обліку. Визначено, що для встановлення суми завданої шкоди слід врахувати такі її складові як майнову шкоду, моральну шкоду та упущену економічну вигоду.

Майнову шкоду слід розраховувати наступним чином:

1. Для необоротних активів розмір майнової шкоди, завданої юридичній особі, слід розраховувати за наступною формулою:

$$M_{ш} = ЗВ + ПДВ,$$

де *ЗВ* – залишкова вартість активів, *ПДВ* – податок на додану вартість.

2. Для оборотних активів розмір майнової шкоди, завданої юридичній особі слід розраховувати за наступною формулою:

$$M_{ш} = ПВ \times х + ПДВ + Ап,$$

де *ПВ* – первісна вартість активів, *Ап* – акцизний податок.

Моральну шкоду, завдану юридичній особі слід розраховувати залежно від

виду здійснених шахрайських операцій в бухгалтерському обліку та немайнових об'єктів підприємства (тих, які не є майном підприємства), які постраждали внаслідок таких дій.

Порядок розрахунку упущеної вигоди має наступні етапи: 1) визначення очікуваного доходу за нормальних умов здійснення господарської діяльності юридичної особи; 2) визначення фактичного розміру отриманого доходу (понесених витрат) від здійснення (або нездійснення) господарських операцій, пов'язаних з вчиненими шахрайськими операціями в бухгалтерському обліку; 3) визначення різниці між п. 1 і 2; 4) встановлення причинно-наслідкових зв'язків між шахрайськими діями в системі бухгалтерського обліку та ділянками господарської діяльності підприємства, що постраждали внаслідок таких дій; 5) збирання доказів (у законодавчому порядку) для обґрунтування розміру упущеної економічної вигоди; 6) визначення суми упущеної вигоди від прийняття неефективного управлінського рішення шляхом розрахунку різниці між доходами, отриманими за нормальних умов здійснення господарської діяльності підприємства та доходами (витратами), отриманими після прийняття неефективного рішення в бухгалтерському обліку з урахування причинного-наслідкового зв'язку між ними; 7) визначення розміру упущеної вигоди від шахрайських операцій в бухгалтерському обліку шляхом розрахунку різниці між доходами, отриманими за нормальних умов здійснення господарської діяльності підприємства та доходами (витратами), отриманими після здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку з урахування причинного-наслідкового зв'язку між ними.

Отже, розмір шкоди, заподіяної внаслідок здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку слід розраховувати як суму майнової шкоди, моральної шкоди та упущеної економічної вигоди. Отримані результати дозволили розробити Положення про порядок визначення та оцінки шкоди, завданої шахрайськими операціями в бухгалтерському обліку, в якому передбачено компетенцію суб'єктів господарського контролю, порядок розрахунку шкоди, заподіяної внаслідок здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку із врахуванням майнової та моральної шкоди, упущеної економічної вигоди, а також забезпечення виконання основного завдання бухгалтерського обліку – збереження майна власника, і профілактичної функції господарського контролю.

Аналіз дослідження питань безпеки здійснення господарської діяльності підприємства показав, що більшість з них спрямовані на забезпечення економічної безпеки підприємства, тобто визначення економічного стану підприємства та факторів, які можуть йому загрожувати. Розмежовано поняття “економічна безпека підприємства” та “безпека функціонування підприємства”. Визначено напрями захисту системи бухгалтерського обліку від шахрайських дій як працівників підприємств, так і зовнішніх користувачів, в межах дослідження безпеки функціонування підприємств, у результаті виокремлення основних категорій безпеки: проблемні ділянки, умови, небезпека, загрози, ризик, шахрайство та шкода (збиток). Пропозиції дозволяють забезпечити умови безпечного функціонування підприємства, і, зокрема, попередити здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і розробці рекомендацій з удосконалення теоретичних та практичних питань виявлення, попередження та профілактики шахрайств в бухгалтерському обліку, що сприяє підвищенню ефективності здійснення внутрішнього контролю, зменшенню господарських порушень на підприємстві. Основні висновки, що підтверджують результати проведеного дослідження, полягають в наступному.

1. В результаті дослідження підходів до розуміння поняття “шахрайство” виявлено одностороннє та звужене його розуміння вітчизняними вченими та практиками, зокрема, юридичне. Обґрунтовано необхідність адаптації поняття “шахрайство” до сфери його реалізації, а саме до бухгалтерського обліку. Запропоновано виділити три складові шахрайства, а саме, причину, факт та наслідок і, відповідно, виокремити юридичний, обліковий та соціальний аспекти даного явища. Пропозиції дозволили обґрунтувати обліковий підхід до шахрайства як способу здійснення господарських порушень на підприємстві.

2. На підставі дослідження підходів до класифікацій шахрайств встановлено їх значну різноманітність і необґрунтованість застосування в різних галузях наук (економічні, юридичні, гуманітарні). Враховуючи вищенаведене, розроблено класифікацію шахрайств в бухгалтерському обліку за ознаками об’єктів шахрайських дій; ступенем запланованості; кількістю учасників у здійсненні порушення; характером здійснення; ступенем повторюваності; розміром і порядком отримання злочинного доходу; відповідно до суб’єктів здійснення порушення; рівнем викривлення даних бухгалтерського обліку; ступенем викривлення інформації. Це дозволило виявити подальші напрями розвитку бухгалтерського обліку та господарського контролю в частині їх організаційного забезпечення.

3. Дослідження шахрайства як способу здійснення господарських порушень на підприємстві зумовили необхідність визначення елементів, які характеризують шахрайства у сфері господарської діяльності. У зв’язку з цим розроблено характеристику шахрайських операцій в бухгалтерському обліку на базі визначення їх причин, умов та наслідків, суб’єктів, об’єкту та предмету, цілей, мотивів та ознак. Розробка та впровадження облікової характеристики господарських операцій, що мають ознаки шахрайських, з урахуванням особливостей діяльності підприємств, дають можливість внутрішнім контролерам визначити напрями посилення господарського контролю на підприємстві за кожною її складовою.

4. На підставі дослідження організаційно-методичного забезпечення внутрішнього контролю встановлено його невідповідність існуючим умовам. Визначено організаційно-методичні засади здійснення внутрішнього контролю на підприємстві в частині розробки сигналів-ознак (виявляються у поведінці суб’єкта здійснення шахрайської операції; виявляються в даних бухгалтерського обліку; виявляються в неналежній організації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю на підприємстві) і класифікації слідів (документальні, облікові та економічні) здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку та

порядку їх застосування при здійсненні господарського контролю. Пропозиції дозволяють підвищити оперативність виявлення шахрайських операцій на підприємстві внутрішніми та зовнішніми суб'єктами контролю.

5. З огляду на виникнення конфлікту інтересів держави і суспільства, зокрема, в частині прагнення суб'єктів підприємницької діяльності мінімізувати податкове навантаження, зокрема, шляхом затвердження облікової політики, а держави – наповнити бюджет та чітко регламентувати бухгалтерський облік та з метою запобігання здійснення на підприємстві шахрайських операцій розроблено організаційне забезпечення бухгалтерського обліку в частині облікової політики, яке полягає у розробці класифікатора типових порушень при організації бухгалтерського обліку на підприємстві, що забезпечує виконання профілактичної функції останнього в частині запобігання здійснення шахрайств у бухгалтерському обліку.

6. У зв'язку з відсутністю на більшості підприємствах України налагодженого внутрішнього контролю та орієнтацією наукових досліджень на методичні розробки, а не їх ефективність та результативність обґрунтовано необхідність розвитку організаційних та методичних засад здійснення контролю на підприємствах. Визначено організаційно-методичні засади господарського контролю шляхом побудови взаємозв'язку між видами, методами та стадіями господарського контролю, які полягають у розробці сукупності прийомів та способів забезпечення безпечного функціонування підприємства; здійснення попереднього документального контролю; затвердження порядку відшкодування збитку, нанесеного підприємству внаслідок шахрайських дій; здійснення поточного та наступного контролю. Впровадження даних напрямів здійснення господарського контролю на підприємстві дає можливість оперативно виявляти та попереджувати шахрайські операції в бухгалтерському обліку.

7. В результаті аналізу досліджень питань безпеки здійснення господарської діяльності підприємства виявлено, що більшість з них спрямовані на забезпечення економічної безпеки підприємства, тобто визначення економічного стану підприємства та факторів, які можуть йому загрожувати, тому розмежовано поняття “економічна безпека підприємства” та “безпека функціонування підприємства”. Враховуючи вищезазначене, визначено напрями захисту системи бухгалтерського обліку від шахрайських дій як працівників підприємств, так і зовнішніх суб'єктів, в межах дослідження безпеки функціонування підприємств, зокрема, умови безпечного функціонування підприємства, які дозволяють попередити здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку.

8. Аналіз законодавчої бази в частині визначення розміру шкоди, завданої внаслідок здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку, показав недостатність регулювання даного питання з боку законодавства та існування щодо вже існуючого ряду проблемних питань. На підставі вищенаведеного розроблено організаційно-методичне забезпечення визначення шкоди, завданої внаслідок здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку в частині розробки порядку визначення та оцінки шкоди, завданої шахрайством в бухгалтерському обліку, який дозволив розробити Положення про порядок

визначення та оцінки шкоди, завданої шахрайськими операціями в бухгалтерському обліку. В даному Положенні передбачено повноваження суб'єктів господарського контролю, порядок розрахунку шкоди, заподіяної внаслідок здійснення шахрайських операцій в бухгалтерському обліку із врахуванням майнової та моральної шкоди, а також упущеної економічної вигоди. Пропозиції дозволили забезпечити виконання основного завдання бухгалтерського обліку – збереження майна власника, а також виконання профілактичної функції господарського контролю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Заєць І.В. Роль інформації в системі управління підприємством / І.В. Заєць // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – 2010. – № 2 (52). – С. 97-98 (0,4 друк. арк.).

2. Заєць І.В. Шахрайство в господарському процесі українських підприємств / І.В. Заєць // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – 2010. – № 3 (53). – С. 80-82 (0,5 друк. арк.).

3. Заєць І.В. Організація внутрішнього контролю операцій з майном, що не належить підприємству на правах власності / І.В. Заєць // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: між нар. зб. наук. праць, [відп. ред. проф. Ф.Ф. Бутинець]. – Вип. 1 (19). – Житомир: ЖДТУ, 2011. – С. 154-159 (0,7 друк. арк.).

4. Заєць І.В. Господарський контроль як спосіб виявлення та попередження шахрайських дій / І.В. Заєць // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – 2011. – № 2 (56). – Ч. 1. – С. 77-89 (2,3 друк. арк.).

5. Заєць І.В. Бібліометричний аналіз дисертаційних досліджень, присвячених проблемам шахрайства в Україні та Російській Федерації / І.В. Заєць // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: між нар. зб. наук. праць, [відп. ред. проф. Ф.Ф. Бутинець]. – Вип. 2 (20). – Житомир: ЖДТУ, 2011. – С. 194-200 (0,8 друк. арк.).

6. Заєць І.В. Причинність здійснення шахрайських операцій в системі бухгалтерського обліку / І.В. Заєць // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: між нар. зб. наук. праць, [відп. ред. проф. Ф.Ф. Бутинець]. – Вип. 2 (21). – Житомир: ЖДТУ, 2011. – С. 147-152 (0,6 друк. арк.).

7. Заєць І.В. Виявлення та попередження шахрайств у сфері оподаткування через систему бухгалтерського обліку / І.В. Заєць // Вісник Запорізького національного університету. Серія: економічні науки. – 2011. – № 3 (11). – С. 121-128 (0,8 друк. арк.).

Тези доповідей на конференціях

8. Заєць І.В. Шахрайство в господарському процесі: поняття, сутність / І.В. Заєць // Проблеми бухгалтерського обліку в Україні: збірник тез і матеріалів науково-практичної конференції, присвячених Дню бухгалтера, м. Житомир, 16

липня 2010 р. М-во освіти і науки України, Житомир. держ. технолог. ун-т. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – С. 117-118 (0,1 друк. арк.).

9. Заєць І.В. Сутність поняття “майно” в економічній літературі / І.В. Заєць // Нові концепції розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах економічних змін: матеріали та тези виступів ІХ-ї міжнар. наук. конф., Житомир,

10. 13-15 жовт. 2010 р. М-во освіти і науки України, Житомир. держ. технолог. ун-т. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 372 с. – С. 73-80 (0,65 друк. арк.).

11. Заєць І.В. Майно підприємства: сутність та перспективи розвитку або формування / І.В. Заєць // Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева: зб. тез та текстів виступів на ІХ-й всеукр. наук. конф., присвяченій видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову, Житомир, 23-24 лют. 2011 р. М-во освіти і науки України, Житомир. держ. технолог. ун-т. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – С. 130-131 (0,1 друк. арк.).

12. Заєць І.В. Шахрайство як вид економічного злочину в господарській діяльності підприємств / І.В. Заєць, А.А. Яременко // Тези XXXVI науково-практичної міжвузівської конференції, присвяченої Дню науки, м. Житомир, 12-13 травня 2011 р. М-во освіти і науки України, Житомир. держ. технолог. ун-т. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – Т. II. – С. 280 (загальний обсяг 0,1 ум. арк., обсяг авторської частини 0,06 друк. арк.: здійснено розмежування шахрайства та інших суміжних злочинів).

13. Заєць І.В. Шахрайства в бухгалтерському обліку, пов'язані з привласненням грошових коштів / І.В. Заєць / Соколовские чтения в Житомире: наследие и развитие идей великого ученого: сборник тезисов научной интернет-конференции, посвященной памяти Заслуженного профессора Житомирского государственного технологического университета Я.В. Соколова, г. Житомир, 17 июня 2011 г. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Житомир. держ. технолог. ун-т. – Житомир: ЖГТУ, 2011. – С. 58-60. (0,26 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Заєць І.В. “Бухгалтерський облік і контроль як спосіб виявлення і попередження шахрайських операцій”. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Житомирський державний технологічний університет. Житомир, 2011 р.

Дисертаційна робота спрямована на вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і розробці рекомендацій з удосконалення практичних питань виявлення та профілактики шахрайств в бухгалтерському обліку, що сприяє підвищенню ефективності здійснення внутрішнього контролю, зменшенню господарських порушень на підприємстві.

Здійснено порівняння підходів вітчизняних та зарубіжних науковців щодо визначення сутності поняття “шахрайство”. Встановлено зв'язок шахрайства з системою бухгалтерського обліку з урахуванням його сутності та змісту. Систематизовано підходи до класифікації шахрайства, на підставі яких розроблено

класифікацію шахрайств в бухгалтерському обліку. Розроблено характеристику шахрайських операцій на підприємстві. Сформовано методичні положення господарського контролю для виявлення шахрайських операцій на підприємстві суб'єктами контролю. Удосконалено процес формування облікової політики з метою запобігання маніпулювання бухгалтерськими даними. Визначено умови для безпечного функціонування підприємства шляхом визначення та обґрунтування елементів безпеки підприємства. Розроблено порядок визначення шкоди, завданої шахрайськими діями працівників підприємства або зовнішніми користувачами бухгалтерського обліку, що забезпечує збереження майна власника як завдання бухгалтерського обліку.

Ключові слова: бухгалтерський облік, шахрайство, внутрішній контроль, виявлення шахрайств, попередження шахрайств.

АННОТАЦИЯ

Заец И.В. “Бухгалтерский учет и контроль как способ выявления и предупреждения мошеннических операций”. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). Житомирский государственный технологический университет, Житомир, 2011 г.

В диссертации исследованы и обоснованы теоретические положения и разработаны рекомендации по усовершенствованию теоретических и практических вопросов выявления, предупреждения и профилактики мошенничеств в бухгалтерском учете, что способствует повышению эффективности внутреннего контроля, уменьшению хозяйственных нарушений на предприятии.

Объектом исследования являются мошеннические операции в системе бухгалтерского учета и контроля как способ совершения хозяйственных нарушений.

Предметом исследования являются теоретические, организационно-методические и практические аспекты выявления и предупреждения мошенничеств в системе бухгалтерского учета и контроля.

Исследование определений мошенничества в законодательных документах и научных источниках позволило обосновать и дать характеристику правового, социального и учетного похода к определению данного нарушения. С позиции бухгалтерского учета мошенничество предложено понимать как способ совершения хозяйственных нарушений на предприятии, что, в свою очередь, позволило разделить действия субъектов внутреннего контроля и работников органов контроля, в соответствии с их компетенцией. Данные предложения также позволили разработать целостную характеристику мошенничества в бухгалтерском учете, которая включает объект, предмет, субъекты, причины, условия и последствия, цели, мотивы и признаки данного способа совершения хозяйственных нарушений.

На основе исследования подходов к классификации мошенничеств выявлено их большое количество и необоснованность использования в разных отраслях

науки, поэтому разработано классификацию мошенничеств в бухгалтерском учете по признакам объектов мошеннических действий; степени запланированности; количеству участников в совершении мошенничества; характеру совершения; степени повторяемости; размеру и порядку получения преступного дохода; в соответствии с субъектами совершения нарушения; уровню искривления данных бухгалтерского учета; степени искривления бухгалтерской информации, что позволило усилить контроль некоторых видов мошенничества, возникающих на предприятии.

В ходе исследования разработаны и предложены методические положения внутреннего контроля на предприятии в части разработки сигналов совершения мошенничеств в бухгалтерском учете (проявляются в поведении субъекта совершения мошеннической операции; проявляются в данных бухгалтерского учета; проявляются в неправильной организации бухгалтерского учета и хозяйственного контроля на предприятии) и классификации следов (документальные, учетные и экономические) совершения мошеннических операций, что позволило повысить оперативность выявления последних на предприятии внутренними и внешними субъектами контроля.

В работе предложено методическое обеспечение учетной политики в части разработки классификатора типовых нарушений при организации бухгалтерского учета, что обеспечило выполнение таких заданий последнего, как предупреждение и профилактика мошеннических операций в бухгалтерском учете.

Предложен перечень методов борьбы с мошенничеством с использованием видов, методов и стадий хозяйственного контроля, а также рискоориентированный подход к совершению внутреннего контроля относительно предотвращения и профилактики мошеннических операций, обеспечивающих достаточный уровень безопасности функционирования предприятия в части совершения мошенничеств в сфере бухгалтерского учета.

Исследование подходов к определению “экономической безопасности предприятия” позволило выделить понятие “безопасность функционирования предприятия”, которая включает в себя и экономическую безопасность. Определены слабые стороны системы бухгалтерского учета на предприятии, а также разработаны способы ее защиты от мошеннических действий как работников предприятия, так и внешних пользователей в рамках исследования безопасности функционирования предприятия, что позволило обеспечить сохранение коммерческой тайны на предприятии и предотвратить несанкционированный доступ внешних и внутренних пользователей к учетной информации и использованию ее в корыстных целях.

В связи с отсутствием в законодательных документах четких инструкций относительно определения размера ущерба от мошеннических действий в системе бухгалтерского учета в работе предложены способы его определения, а также методы взыскания; разработан порядок расчета размера ущерба, причиненного мошенническими действиями в бухгалтерском учете, на основе которого разработан организационно-распорядительный документ, а именно, Положение

про порядок определения и оценки ущерба, нанесенного мошенничеством в бухгалтерском учете. Предложения позволили учесть интересы предприятия при определении размера ущерба от совершенных мошеннических операций и обеспечить выполнение одного из заданий бухгалтерского учета – сохранение имущества владельца.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, мошенничество, внутренний контроль, выявление мошенничеств, предупреждение мошенничеств.

ANNOTATION

Zaets' I.V. Accounting and control as a way of detecting and preventing fraud transactions. – Manuscript

Thesis for obtaining the scientific degree of Candidate of Economic Sciences by speciality 08.00.09 – accounting, analysis and auditing (by types of economic activity). – Zhytomyr State Technological University. Zhytomyr, 2011.

The dissertation thesis is directed at solving the scientific objective, which lies in the grounding of the theoretical statements and working out of recommendations on improving practical issues on detection and prevention of fraud in accounting, which will assist in the efficiency of internal control as well as in the reduction of business infringements at an enterprise.

Comparative analysis of the approaches of national and foreign scientists towards interpretation of the essence of the concept “fraud” has been carried out. The relation of fraud with the accounting system taking into consideration its essence and content has been determined. Approaches towards classification of fraud have been systematized and on their basis the classification of fraud in accounting has been developed. Description of fraudulent schemes taking place at an enterprise has been worked out. Methodical statements of business control for detecting fraudulent schemes taking place at an enterprise have been formulated. The process of forming accounting policy aimed at averting the manipulation with accounting data has been improved. Conditions for secure functioning of an enterprise have been determined by defining and grounding of the elements of company’s safety. The order of determining damage brought by fraudulent actions of company’s employees or external users of accounting information has been worked out, which secures maintenance of owner’s assets.

Key words: accounting, fraud, internal control, fraud detection, prevention of fraud.